

Wstęp

Od blisko 20 lat kontrola wewnętrzna stanowi trwały element ładu korporacyjnego (*corporate governance*), tudzież wewnętrznego zarządzania (*internal governance*) w spółkach prawa handlowego, w tym zwłaszcza w spółkach publicznych. Mimo to w polskiej literaturze, brak jest szczegółowej analizy porównawczej dotyczącej kontroli wewnętrznej, nie tylko w kontekście obowiązków kierownictwa, ale w ogóle odnośnie obecnie istniejących i odchodzących w przeszłość modeli systemów kontroli wewnętrznej i sposobu odzwierciedlenia ich przez ustawodawstwo krajowe. Niniejsza praca stanowić ma wypełnienie tej luki. Jej celem jest więc próba analizy modelowych systemów kontroli wewnętrznej i zestawienie ich z prawnymi obowiązkami kierownictwa spółki odnośnie tychże systemów w porządku krajowym wybranych państw. Pozwoli to na porównanie jak, w wybranych do analizy krajach, wdrażano poszczególne modelowe koncepcje systemu kontroli wewnętrznej, i jak w ramach danego porządku krajowego koncepcje te się od siebie różnią. Jak wskazuje tytuł pracy przedmiotem analizy będą jedynie obowiązki kierownictwa spółki akcyjnej będącej spółką publiczną, tj. odpowiednio rady dyrektorów i wyższego kierownictwa w tzw. systemie monistycznym oraz rady nadzorczej i zarządu w tzw. systemie dualistycznym. Spółka publiczna została wybrana jako swoisty punkt odniesienia ze względu na podwyższony i najbardziej zaawansowany standard odnośnie systemów kontroli wewnętrznej i występowanie we wszystkich czterech badanych krajach. Jednocześnie należy podkreślić, iż nie oznacza to, iż niniejsza praca zupełnie pomija inne formy prawne prowadzenia działalności. Przykładowo, szczegółowo analizowany jest system kontroli wewnętrznej m.in. w firmach inwestycyjnych, czy tzw. jednostek zainteresowania publicznego, które mogą przybierać inną formę niż tylko spółka akcyjna (publiczna).

Do analizy wybrano 4 państwa: Stany Zjednoczone, Wielką Brytanię, Niemcy i Polskę. Stany Zjednoczone wybrano ze względu na obowiązywanie systemu monistycznego z radą dyrektorów i obowiązku ustanowienia wymagającego systemu kontroli wewnętrznej. Wielką Brytanię wybrano ze względu na obowiązywanie systemu monistycznego, własną, oryginalną koncepcję kontroli wewnętrznej i podleganie prawodawstwu Unii Europejskiej. Niemcy zostały wybrane ze względu na to, iż stanowią modelowy przykład systemu dualistycznego oraz dlatego, że także dysponują własną koncepcją kontroli wewnętrznej. Polska z kolei została wybrana po to, aby na tle trzech powyższych państw, można było ocenić stan polskiej kontroli wewnętrznej, zwłaszcza w kontekście obowiązków rady nadzorczej oraz zarządu. Niniejsza rozprawa analizuje cztery obszary – pochodne gałęzie prawa: prawo handlowe, prawo bankowe, prawo rynków kapitałowych i prawo ubezpieczeniowe. Analiza prawnoporównawcza w tych czterech

obszarach wysoce regulowanych przez ustawodawcę i czterech krajowych nadzorców wybranych państw pozwala na próbę pokuszenia się o pełny obraz systemu kontroli wewnętrznej, który przy skupianiu się jedynie na jednej z gałęzi prawa byłby w opinii autora wysoce niewystarczający.

Praca składa się z dwóch części odzwierciedlających dwie główne tezy niniejszej rozprawy oraz części zawierającej wnioski podsumowujące. W części pierwszej analizowana jest teoria kontroli, podobieństwa i różnice między modelowym systemem kontroli wewnętrznej a polską koncepcją kontroli wewnętrznej, audyt wewnętrzny, prawny obowiązek ustanowienia systemu kontroli wewnętrznej w czterech wybranych krajach oraz relacje kontroli wewnętrznej z zarządzaniem ryzykiem i audytem wewnętrznym. Teza wykazana w niniejszej części pracy brzmi: **polski model systemu kontroli wewnętrznej na tle innych modeli wybranych krajów jest modelem przestarzałym, co znajduje odzwierciedlenie w stosowanych regulacjach prawnych.**

W części drugiej następuje natomiast opis systemu monistycznego i dualistycznego oraz pogłębiona analiza przyjętych rozwiązań w modelowych systemach kontroli wewnętrznej odnośnie obowiązków kierownictwa spółek. Rozwiązania te zestawione są następnie z rozwiązaniami przyjętymi w prawodawstwie każdego z czterech krajów, dodatkowo wsparte pogłębioną analizą prawnoporównawczą standardu odpowiedzialności za tzw. należyta staranność w kontekście systemu kontroli wewnętrznej. W przypadku każdego z czterech wybranych krajów, w pierwszej kolejności analizowane są obowiązki kierownictwa spółki publicznej w ogólności i dopiero na tym tle analizowane są obowiązki kierownictwa odnośnie samej już tylko kontroli wewnętrznej. Teza wykazana w tej części pracy wskazuje, iż **na tle wybranych krajów stopień zgodności polskich rozwiązań ustawowych z modelowymi systemami kontroli wewnętrznej w kontekście obowiązków kierowniczych jest zbliżony do wielkiej Brytanii i wyróżnia się na niekorzyść na tle USA oraz na korzyść na tle Niemiec.**

Przyjęta w pracy metoda badawcza oparta jest na metodzie komparatystyki prawniczej, tj. analizie prawnoporównawczej, korzystającej z takich metod szczegółowych jak: metoda dogmatyczna (zwłaszcza przy analizie polskich przepisów i rekomendacji), metoda funkcjonalna skierowana na poszukiwanie ekwiwalentów w danym systemie prawnym (zwłaszcza przy analizie modeli systemu kontroli wewnętrznej), metoda historyczno-opisowa (zwłaszcza przy opisie ewolucji polskiego i amerykańskiego podejścia do kontroli) oraz metoda kontekstowa (zwłaszcza przy opisie modelowych systemów kontroli wewnętrznej oraz obowiązków kierownictwa odnośnie systemu kontroli wewnętrznej). Szeroko cytowana literatura jest zabiegiem celowym, mającym za zadanie, nie tylko jak najpełniejsze oddanie stanu obecnej wiedzy, ale wskazanie na źródła, z których znaczna część rzadko, albo wcale, była przedmiotem rozważań w polskiej nauce. Praca zawiera także tabele porównawcze i rysunki, z których część stanowią opracowania własne autora, albowiem tzw. proces graficznego „mapowania” poszczególnych wymogów bądź atrybutów systemów kontroli wewnętrznej stanowi jeden z najbardziej charakterystycznych elementów nauki i praktyki o kontroli wewnętrznej.

Niniejsza praca oparta jest na rozprawie doktorskiej mojego autorstwa „Kierownictwa kontrola wewnętrzna w spółkach prawa handlowego w ujęciu prawnoporównawczym” napisanej pod kierunkiem prof. A. Chłopeckiego i obronionej w Instytucie Prawa Cywilnego WPiA Uniwersytetu Warszawskiego w listopadzie 2017 r.

Stan prawny, wedle którego analizowane są przepisy w niniejszej rozprawie, wybrany został na 1.1.2019 r.